

Peqatigît Kalâtdlit – Grønlænderforeningens første år

Af Einar Lund Jensen

For 50 år siden, nærmere bestemt 15. april 1939, afholdtes der et møde i Grundtvigshus i København. Mødedeltagerne var alle grønlandere. Formålet var at stifte foreningen »Kalâtdlit«, og to af initiativtagerne, Carl Broberg og Jens Kleist, lagde for med at fortælle om foreningens formål og forslag til love.

En lille måned senere, 12. maj, fandt et nyt møde sted, bl.a. med endelig vedtagelse af foreningens love. Carl Broberg blev valgt til foreningens første formand.

Disse oplysninger stammer fra en forhandlingsprotokol, der for nylig er fundet i pengeskabet i Kalaallit Illuutaat/Grønlandernes Hus i Løvstræde i København. På allerførste side står, oversat til dansk: »Denne forhandlingsprotokol på 96 sider skal benyttes af Peqatigît Kalâtdlit til at notere ned, hvad der sker på møderne, samt hvad der bliver forhandlet om af bestyrelsen.« Underskrevet 12. maj 1939 af Carl Broberg, Jens Kleist, Helene Frederiksen, Carl Egede og Kr. Fleischer.

Foreningens formål var at samle de i

Danmark boende grønlandere, for at de bedre kunne lære hinanden at kende, samt at bidrage til en højnelse af materielle goder. Som aktive medlemmer kunne optages grønlandere, mens folk, der interesserede sig for Grønland og grønlanderne, kunne optages som passive medlemmer.

I mange år var Peqatigît Kalâtdlit (PK) et fast og aktivt holdepunkt for mange grønlandere i primært Københavnsområdet. Det var således PK, der omkring 1970 stod bag købet af ejendommen i Løvstræde, satte den i stand og i 1974 kunne stå for indvielsen af den selvejende institution Grønlandernes Hus.

I disse jubilæumstider kunne der altså have været endnu et jubilæum at fejre. Men Peqatigît Kalâtdlit opløstes i 1978. Med denne artikel vil jeg imidlertid gerne markere 50-året for stiftelsen af Peqatigît Kalâtdlit. Min vigtigste kilde er den ovennævnte forhandlingsprotokol. De 90 sider i forhandlingsprotollen dækker over en periode på over 8 år (sidste datering er 13/1-1948), så det er selvsagt begrænset, hvor meget

der er refereret fra de enkelte møder. Jeg har derfor også talt med Carl Broberg og Chr. Bertelsen, der begge var med fra foreningens start. De har givet mig nye oplysninger og bekræftet nogle af de konklusioner, som jeg havde draget ved at læse protokollen. Jeg vil hermed gerne sige tak for den velvillighed, jeg har mødt hos dem.

På dette grundlag har det været muligt at give et indtryk af PK's virke i foreningens første år og af de holdninger og ønsker, der derigennem kom til udtryk fra grønlandsk side.

Foreningens start

Carl Broberg havde både fra Danmark og Grønland erfaringer fra foreningsarbejde. I Sisimiut havde han således i 1932 dannet foreningen »Frem«, der først og fremmest var en selskabelig forening og bl.a. også arrangerede sportsarrangementer. 1937 kom han igen til Danmark og gik da sammen med Jens Kleist og Helene Frederiksen i gang med det forberedende arbejde til dannelsen af en grønlænderforening i Danmark. Peqatigît Kalâtdlit's medlemstal var fra starten på 22, men var allerede i 1940 steget til 90. Og ved generalforsamlingen 6. febr. 1944 fremgik det af formandens beretning, at der var 128 medlemmer.

Carl Broberg beretter, at der tilsyneladende var en vis skepsis eller modstand mod dannelsen af en grønlænderforening. Han blev ringet op af en bekendt, der var medlem af Rigsdagens Grønlandsudvalg. Denne fortalte, at udvalget var blevet indkaldt med kun eet punkt på dagsordenen, nemlig ar-

Carl Broberg, medstifter af og første formand for Peqatigît Kalâtdlit. Foto udlånt af Carl Broberg.

bejdet med at danne en grønlænderforening. Efter denne oplysning svarede Carl Broberg, at hvis man ville lægge hindringer i vejen for deres bestræbelser, ville han ikke tøve med at gå til pressen. Der blev derefter alligevel ikke noget møde i Grønlandsudvalget.

Baggrunden for dette kan skyldes holdningen i Grønlands Styrelse. Man var meget patriarkalsk over for den grønlandske befolkning og desuden meget følsom over for kritik. Og man kan have frygtet, at der fra den ny forenings side ville blive rettet kritik mod Grønlands Styrelse og den danske kolonipolitik.

Foreningens aktiviteter

På medlemsmøderne berøres mange forskellige emner. Det kunne være diskussion af aktuelle sager med grønlandsrelevans, og nogle gange inviteredes gæster ude fra til at holde foredrag eller vise lysbilleder. Mange af medlemsmøderne sluttede af med en dans. Om sommeren arrangerede man skovture, der dog i sidste del af krigen flyttedes til Grønlænderhjemmet, der dengang lå på Amager. En fast årlig begivenhed var desuden julefesten, der som regel afholdtes mellem jul og nytår.

Af de mere kulturelle arrangementer kan nævnes, at foreningen i vinteren 1941/42 stod for opførelsen af Karl Heilmanns skuespil »Ujaqqap akiniaa-nera« med foreningens medlemmer som aktører og med Kåle Rosing som instruktør. I dec. 1942 spillede revy. Endelig blev der også under foreningen oprettet et sangkor under ledelse af Chr. Berthelsen.

Også på det sociale område engagerede PK sig fra starten. Man hjalp og støttede betrængte medlemmer og bekendte, bl.a. i forbindelse med hospitalsophold. Fra 1940 organiseredes under foreningen en slags syklub, der skulle sy tøj til hjælp til de fattige i Grønland.

Alle disse arrangementer har selvfølgelig været med til at styrke sammenholdet blandt foreningens medlemmer, og også styrket følelsen af det etniske særpræg, altså følelsen af at være grønlandere. Dette så meget mere som møderne normalt fandt sted på grønlandsk. Det samme gælder diskus-

sionerne om situationen i Grønland. Det vil føre for vidt her at komme ind på alle de emner, der blev taget op i foreningen. I det følgende vil der derfor blive behandlet nogle udvalgte emner, der kan være med til at karakterisere debatten og holdningerne i foreningens første år.

Diskussioner om Grønlands fremtid

Et helt centralt tema var den politiske udvikling i Grønland. Det må her huskes på, at netop denne periode var en brydningstid i Grønland. Det grøn-

F. Schackberg og W. J. Schackberg's borte Omsiggjælt Kong Christian 14.
 mødte og en høfdelig Tilnærmelse og de betalte Indskud for Fremtiden af
 Skrivelsen i Danmark.

Sophronia F. Fitch	Christian Tuck	Charles Allen
Paul Fitch	Frederick Tuck	Isabelle Tuck
Joseph Fitch	Rebecca Fitch	John Ellis Fitch
Rebecca Fitch	Phemias Isaac Nelson	Isaac and Paul
Isabelle Fitch	Anna Allen	Levi Allen
Emma George	Paul Perkins	Elizabeth Allen
Marion Allen	Rebecca (Annie) Allen of Exeter	Oliver Small
Paula Jackson	John Perkins	John Johnson
James Allen	William Perkins	47 7 1/2
Benjamin Allen	Paul Perkins	47 1/2
John and James of Exeter	Elizabeth Perkins	John Johnson
John Allen of Portsmouth	John Perkins of Exeter	47 1/2
Charles Brown	John Perkins of Exeter	47 1/2
Isabelle Fitch	John Perkins	John Johnson
Isaac Perkins	Marion Perkins	John Johnson

Ved Christian X's 70 års fødselsdag i 1940 forærede en gruppe grønlændere i Danmark kongen et maleri, der var ledsaget af et kort med Grønlands omrids samt givernes navne. Handlingen viser bl.a. de i Danmark boende grønlænders følelse af samhørighed, og kortet viser en lang række af navnene på de folk, der var medlemmer af PK i de første år. Udlånt af Carl Broberg.

landske erhvervsmønster var under total forandring, idet fangst på sæl og andre havpattedyr mere og mere fortrængtes af fiskeriet. Man var på vej fra at være et samfund domineret af naturlieøkonomi til at blive et samfund domineret af pengeøkonomi. Alle, såvel danskere som grønlandere, vidste at noget nyt også måtte finde sted på det politiske område, samt f.eks. inden for uddannelsesområdet. I de sidste 25 år var der fra visse grupper i Grønland kommet krav om ændring af forholdene i Grønland, dels henimod en modernisering af samfundet, dels med en større grønlandsk deltagelse i beslutningsprocessen. I 1939 nedsattes en kommission, der skulle komme med forslag til, hvordan man skulle ændre forholdene i Grønland. Dens arbejde blev imidlertid afbrudt af 2. Verdenskrig. Krigen betød nye forandringer og nye, forstærkede krav i Grønland. I 1946 nedsattes et nyt udvalg til at formulere grønlandspolitikken.

Det er derfor helt naturligt, at mange af Peqatigît Kalâtdlit's medlemmer var blevet optaget af situationen og fremtiden i Grønland, og at netop foreningen blev centrum for en grønlandsk diskussion i Danmark. Både før og efter krigen inviteredes de grønlandske medlemmer af de ovennævnte kommissioner til at komme i foreningen både til medlemsmøder og til bestyrelsesmøder, f.eks. Peter Nielsen, Gerhardt Egede, Augo Lynge, Hans Lynge og Frederik Lynge. Og selv om kommissionsarbejdet i 1940 gik i stå p.g.a. krigen, fortsatte diskussionen blandt grønlanderne i Danmark.

26. febr. 1940 diskuteredes således betydningen af ordet »kalaallit« (grønlandere), og der blev fokuseret på identitet og sprog. Man var enige om nødvendigheden af at lære dansk, men man skulle samtidig værne om det grønlandske sprog. For uden det ville der ikke blive noget fremskridt. I vinteren 1942/43 genoptoges diskussionen om det grønlandske sprog, og i tilknytning hertil kom man ind på brugen af grønlandske døbenavne. Der var enighed om, at man i større grad skulle bruge oprindelige grønlandske navne. Man nedsatte endog et udvalg, der skulle indsamle og lave en liste over gamle grønlandske navne og bl.a. henvende sig til professor William Thalbitzer for at bede om hjælp. Man kunne så eventuelt senere henvende sig til landsrådene for at fremme sagen.

Diskussionen om sprogets placering var ikke ny. Den havde fundet sted tidligere både i Grønland og i danske grønlandskredse. Allerede i 1939 var man fra PK's side gået ind i debatten. Augo Lynge havde i en artikel i Politiken udtalt sig for indførelse af dansksprogethed i Grønland. I foreningen havde man reageret imod dette, og linien var altså den samme under hele krigen. Det virkede derfor voldsomt, da man lige efter krigen erfarede stemningen i Grønland, hvor brede kredse, herunder medlemmer af landsrådene, udtalte sig meget stærkt for indførelsen af det danske sprog, og hvor nogle endda gik så vidt som til at udtale, at det grønlandske sprog ikke havde nogen fremtid.

Isolationen fra Grønland

Den tyske besættelse af Danmark fra 1940–45 fik selvfølgelig nogle praktiske konsekvenser for PK. Foreningslivet blev besværligere. Som nævnt måtte skovturene flyttes til Grønlænderhjemmet. Desuden måtte nogle arrangementer afholdes om eftermiddagen i modsætning til tidligere om aftenen. Efter 29. august 1943 skærpedes situationen i Danmark, hvilket bl.a. medførte udgangsforbud om aftenen. Dette betød for PK, at der i lange perioder ikke holdtes medlemsmøder, og at bestyrelsen begyndte af afvikle møder pr. telefon. Desuden blev nogle valg til bestyrelsen udsat p.g.a. problemerne med at kunne mødes.

Særlig mærkbar for PK's medlemmer var dog den afbrudte forbindelse til Grønland. For mange betød dette en forlængelse af opholdet i Danmark i adskillige år og dermed lang tids adskillelse fra familie og venner.

Den afbrudte forbindelse betød desuden, at oplysningerne fra Grønland var meget sparsomme. Man vidste i Danmark meget lidt om situationen i Grønland, og det skabte en vis utryghed hos de grønlændere, der boede i Danmark. Nogle sjældne gange kom der brev via Røde Kors. Desuden opsnappede Grønlands Styrelse ved radioaflytning nogle generelle nyheder fra og om Grønland.

På PK's medlemsmøder blev det al-

På billedet ses bl.a. Jens Kleist (nr. 3 fra venstre) og Helene Sofie Frederiksen (nr. 3 fra højre). Begge var medstiftere af PK og med i foreningens første bestyrelse. Jens Kleist var desuden formand 1940–47. De øvrige er fra venstre Johanne Marie Abelsen, Ninna Kleist, Svend Frederiksen, Kíståraq Hoffmann, f. Kleist, og Herluf Lennart. Foto udlånt af Carl Broberg.

Deltagerne ved festen 24. juni 1945, hvor man dels fejrede freden, dels tog afsked med dem, der skulle tilbage til Grønland.

mindeligt at viderebringe og diskutere nyhederne fra og om Grønland. Der arrangeredes desuden møder, hvor man fortalte eller læste op for hinanden om de tanker og følelser, man havde p.g.a. isolationen og savnet af hjemlandet for på denne måde at støtte og styrke hinanden.

Den særlige situation og den langvarige isolation fra hjemlandet styrkede uden tvivl samhørigheden og følelsen af at være grønlænder. Det betød samtidig en vis stabilitet i foreningen. Således var Jens Kleist formand fra 1940 og helt frem til 1947, og der har stort set ikke været udskiftning i medlemskredsen. Dette sammenhold og denne samhørighed betød, at mange daværende PK-

medlemmer trods alt ser tilbage på denne periode som en god tid.

I sommeren 1945 afholdtes en stor fest, dels for at fejre freden, dels for at tage afsked med de mange, der nu skulle tilbage til Grønland. Derefter gik der et stykke tid uden særlige aktiviteter, idet man bl.a. ventede på, at andre skulle komme ned til Danmark. Så startede en ny tid med mange nye medlemmer og forhold og aktiviteter, der prægedes af den nye udvikling i Grønland.

Det nye Grønland

Et tilbagevendende diskussionsemne under krigen var forholdet til »Det nye Grønland«. Det nye Grønland var en

forening primært bestående af danske forretningsmænd. Disse var stærkt kritiske over for Grønlands Styrelse. Blandt foreningens programpunkter var en ophævelse af monopolet i Grønland, og altså dermed adgang for privat dansk kapital til Grønland. Det nye Grønland var meget interesseret i et samarbejde med Peqatigît Kalâtdlit. I 1940 ønskede således Carstens at få optaget et indlæg i PK's blad »Kalâtdlit«, men efter en debat på et medlemsmøde i PK blev dette nedstemt. Senere ønskede Det nye Grønland at arrangere en forestilling med PK's opførelse af »Ujaqqap akiniaanera«, men også her var svaret negativt.

Som følge af de stadige henvendelser

fra Det nye Grønland foranstaltedes i februar 1942 et møde mellem repræsentanter fra PK og Det nye Grønland. PK ønskede bl. a. at få mere at vide om, hvad Det nye Grønland stod for. Man var tilsyneladende bange for den skarpe kritik, som Det nye Grønland førte frem over for Grønlands Styrelse og ønskede ikke at blive sat i bås med Det nye Grønland. PK's repræsentanter understregede bl. a., at selv om det grønlandske ønske på langt sigt var selvstændighed, var man ikke danskerfjendtlige, men ønskede et dansk-grønlandsk samarbejde. PK var således meget skeptisk overfor Det nye Grønland og dets motiver for at ville samarbejde, og det blev da heller ikke til noget.

Afslutning

Peqatigît Kalâtdlit blev fra sin start en hjemstavnsforening og fungerede – måske specielt under den langvarige isolation i krigsårene – som et samlingspunkt for mange grønlandere i Danmark. I PK mødtes man for at høre foredrag, for at diskutere og for at more sig med sine landsmænd på sit eget sprog. Allerede i denne første periode blev PK forum for de i Danmark boende grønlanderes debat om situationen og fremtiden i og for Grønland. Denne status bevarede PK efter krigen, hvor stadig flere grønlandere kom til Danmark. For mange, især uddannelsessøgende, blev PK en slags politisk oplæringssted. De politiske diskussioner blomstrede ud af et behov, og medlemmerne fik i den kendte, trygge kreds mulighed for at ytre sig om deres egen situation og om forholdene i Grønland.

Den generelle holdning blandt medlemmerne i Peqatigît Kalâtdlit før og under 2. Verdenskrig var ønsket om en modernisering af Grønland, d. v. s. en udvikling henimod de materielle forhold, man havde lært at kende i Danmark. Men det skulle samtidig være en udvikling, der byggede på grønlandske forhold. Grønlanderne skulle uddanne sig og selv være med til at styre udviklingen. Det understregedes flere gange, at man ikke måtte slippe de grønlandske rødder, f.eks. måtte det grønlandske sprog ikke svækkes trods en styrkelse af danskundervisningen i Grønland. Dette er vigtigt at understrege,

idet man i eftertiden ofte har dømt datidens bestræbelser som en ren danifisering og foragt for det grønlandske. Dette synes i hvert fald i 1940'erne ikke at have været tilfældet blandt PK's medlemmer. Tværtimod viser de en mere national holdning i forhold til den holdning, der kom frem i Grønland lige efter krigen.

Som nævnt giver protokollen, der har været brugt som kildemateriale, ikke mulighed for at gå i dybden med emnerne. Men man får en klar fornemmelse af, at når man dykker ned i det grønlandssprogede materiale, er der en langt mere nuanceret debat end den, der er kommet til udtryk i tidligere undersøgelser af Grønlands nyere historie. Der ligger derfor her en opgave for historieforskningen i Grønland. Og materialet fra Danmark begrænser sig ikke til protokollen for de første år af Peqatigît Kalâtdlit's eksistens. Sammen med den blev nemlig yderligere fem protokoller fundet, således at tiden helt frem til september 1973 er dækket ind hvad angår referater fra PK. Derudover vil der være vigtigt stof i foreningens blad »Kalâtdlit«.

Desuden bør grønlanderne i Danmark, deres situation og deres diskussioner tages op selvstændigt. De har kendt forholdene i både Grønland og Danmark, de har været engagerede og de har stillet krav både til deres egen situation og til forholdene og udviklingen i Grønland i almindelighed. De er også en del af Grønlands historie, og efter min mening en væsentlig del.